

tünni germanista és szlavista fejtegetők, kik Seidl' rajzi köz-zététele után diadaltapsokkal saját népfajuk' magasztalására örömittasan árasztandják rügeszméjök' zavaros kifolyását. — Am legyen hitők szerint övék a' hiu képzeletű kopár dicsőség; de egyszersmind törjék fejöket éjjel nappal a' nagy semmin méltó jutalmául annak, hogy magyarból 's magyartól tanulni hasztalan fáradságnak tartják. — Értekezőt sirjába fogja követni ez arany mondás: „*Opinionum commenta delet dies.*“

— A' hazai műemlékek' ügyéhez térvén az ülés:

XIX. Olvastatott Lugo ssy József ltnak Debreczenben, mult é. dec. 16. kelt jelentése némelly biharvármegyei régi falfestvényekről, mellyből a' következők emeltetnek ki:

A' mármaros-szigeti ref. egyház' oltárhelyén előtűnt, a' tek. társaságnak másfél évvel ez előtt általam megküldött 's Henszlmann Imre tr. úr által f. é. febr. 22dikéni kis gyűlésben műértőleg magyarázott fresco-képek' fölfedezése alkalmat adott némelly figyelmes hazafinak a' régibb falak' mésztételei alatt hasonló főtvenyek után kémlelődni, — és nem sikeretlenül, mert hallomásom szerint már több templomunkban akadtak illy meszelés alatt rejlő régiségekre, de melyeknek egészbeni megvizsgálását az ezzel együtt járó csekély rombolásoktólí félelem nem mindenütt engedi.

Igy tűntek szemébe közelebbi tavaszon főiskolánk' egyik jeles ifjának Révész Imrének is a' siteri (Bihar) templom' hajtani oltárhelyén, most karzatában, mésztalatt lappangó képek. Miről általa értesülvén, nem késtem azon ref. egyház' igen érdemes és értelmes lelkészét, t. Kovács László urat levéllel megkeresni, kérvén a' gyülekezet' előljáróival oda munkálását, hogy a' falak, míg általam bővebben megsejmléltetnének, mostoha kezektől szorgalmasan ovassanak; mit a' derék férfia' templom' azon részének elzáratásával eszközölt is. Nemi idő múlva, nevezetesen f. é. julius hóban alkalmat szakasztván magamnak a' Debreczentől hét mérföldnyire fekvő falucs-kába nevezett Révész Imre' társaságában kirándulni, midőn fürkészési vágyunknak az illetők' kész emberségében semmi akadályát nem találók, fáradatlanul utána láttunk a' falmész' bajos lefejtésének; 's bár ottani mulatásunk egy napi rövid időnél többre nem terjedhetett, gyönyörrel szemléltük a' több mint három százados burok alól egész sorát bontakozni ki a' vallástisztítás előtti ügyes ecsetű, eleven színzetű képeknek, mellyek — kivéve a' karzat' későbbi beállításakor és a' becsinált csinos két goth ablak helyett egy cyclopsi kerek lyuk' vágrásakor közbejött rombolásokat — ürhető épségben maradtak fen.

Fájdalmasan kell azonban jelentenem, hogy nekem sem időm, sem segédkezeim a' régiség' e' jeles maradványinak kellő diszben 's hűségbeni lemásoltatására nem lévén, sőt hivatalos helyzetemben maga az egyszeri odarándulás is nem esékély áldozatot kívánván: kénytelenítettem az ügyet a' tek. társaság' kezeibe tenni által, — esedezvén, hogy e' műemlékeknek, melyek eredetijökben már csak kevés ideig maradhatnak fen, czélszerű lemásoltatás általi fentartásáról gondoskodni miltóztatnék. A' mit én tehettem, ennyi: hogy az illetőktől a' templom' belsejének a' jövő nyár' elejeig jelen állapotábani türesét kieszközöltem, — igérvén, hogy a' tek. társaságnál úgy a' bontás és fentartás körül sokat fáradozott becsületes iskolamesternek némi jutalmazását, mint a' további lépések' tételét kieszközölni törekvendem Alázatos véleményem szerint a' siteri uradalom' magas lelkű új földesura, az academia' alapításában különben is nemzetünk' örök háláját érdemlett gróf Vay Ábrahám ő nagyméltósága volna ez iránt fölkérendő, — kinek hazafiu nemes buzgalma 's tudományszeretete, nem kétlem, ohajtott célhoz fogja a' t. társaságot segíteni.

A' fölmerült főtvenyek részint bibliai, részint legendás tárgyuak. Az evangyeliomi gazdag' története foglalja el a' térnek egy részét, melly három rámban terjesztetik elő, u. m. először a' vendégség, mellyben négy emberalak, a' dőzsölő gazdag, nejével 's cselédével, és az ebek által nyalogatott Lázár mutatkoznak, jellenzetenem nem annyira arcaikban, mint öltözetökben, 's azon kor' fényűzési, nevezetesen asztali készületeiben; — másodszor Lázárnak az angyal által Ábrahám' keblébe vitt lelke, holott is a' mennyország kies elysioni berekként ábrázoltatik; — és a' harmadik rámban a' gazdag családnak a' pokol' rémségei közül fölfelé epedező emlitett személyzete. Az oltárhely' hajlásában több vértanu' kinszenvedései következnek, melyek még bővebb megfejtést várnak: egyike karóra vetve, másika kerékre fonva tűzön süttetik, — ez utóbbiban, ha nem hibázom, sz. Krisztina vértanu' szenvedése ábrázoltatván; — melly csoportokban úgy a' kínzó zsarnokok, mint a' kínzó bakók figyelmet érdemelnek, jelen lévén többnyire a' felhőkől leintó 's a' kinszenvedettek' lelkét felölelendő jézusi kéz is, úgy miként ez a' „Menologium Graecorum“ban is (Urbino, 1727. fol.) le van rajzolva. Egy része ezen osztályzatú képeknek még le sincs a' falrétegek alól fejtvé. Ugyanezek között látszik még töredékben Krisztus' keresztfáni halála is stb. — Külön pedig a' többiekől, az oltárhely' előfalzata' homlokán egy, mind fölfogásban, mind színezetben 's nagyságban egészen különböző ábrázolat, Mihály főangyalnak sárkánynyali harca

mutatkozik, épen úgy, mint ez a' veszprémi káptalan' hiteles pecsétén (Cerograph. Hungar. Tyrnav. 1734. 8dr. Tab. II. fig. IX.), valamint IVdik Béla és Kún László királyink' némelly denárain (Catal. Num. Hung. Mus. Széch. Tab. II. fig. 9. és 10. III dik Bélának tulajdonítva; — Luczenbacher - Rupp: Magy. orsz. pénzei VII: 190 és IX: 228) ábrázoltatik; mely u'őbbi rámat én épen ezért is a' többieknel régibbnek, nevezetesen XIII dik század' végérőlínek gyanítom, míg az elébb említetteket teljesb kivitelöknél, színezetöknél, úgy a' köröttök mutatkozó latin versek' betűalakjánál fogva XV dik századiaknak vélem.

Mellékletül ide csatolom azon négy darab rajzot, melyeket Kassai Károly tanuló ifju e' frescoképekről a' hely' színen igen siető kézzel hevenyében számomra lemásolni sziveskedett, melyek koránt sem oda voltak számítva, hogy még egykor a' tek. társaság elé kerüljenek; de.... kénytelen vagyok, hogy mégis némi előleges ismertetéssel szolgáljak, legalább ezen vázlatokat egész pongyolaságuk- 's tökéletlenségökben közleni; levén ezekből is, legalább az alakok' millyforma épségére, némi következtetés lehetséges, — 's meg levén győződve, mikép jeles műértők, mint például a' szigeti frescók' tudós magyarázója, e' töredék krétázatok után is adhatnak véleményt a' tek. társaságnak arról: érdemesek lesznek-e a' siteri templom' falfösvényei azon becses figyelem-'s pártolásra, mellynek a' tek. társaságtóli kinyerése volt épen czélja jelen egyszerű közlésemnek

Tekintetes Társaság! a' siteri templom és annak föstményei már a' mult század' vége óta régiségteni nevezetességgel bírnak, midőn azokat néhai tiszántuli superintendens tudós Hunyadi Ferencz „Keresztyén Archivarius“ czimű munkájában (Vác 1794. Sadr. két dar.) mint Astarte' 's Bél' tiszteletére vonatkozókat hozza föl, 's véleményét úgy magának Siternek, mint több szomszédos helynek szerinte e' vallásra czélzó neveivel támogatja. „A' felyebb említett Esztár-hoz, melly Bihar vármegyében vagyon — így szól ő az első kötet' addendáiban — nem messze a' hegyek között, és igen kies, rejtekes helyen vagyon egy Siter nevű falu, mellynek templomáról hiteles tudósításból bizonyos, hogy nemcsak régi pogány templom formát mutat, hanem az ajtó mellett abban, márványköre a' Thammuz és annak a' szerint való siratása volt lerajzolva, és mint az megiratik Ezek. 8., de a' mellyet nem igen régen bévakoltatott az együgyűség mészszel.“ — És alább: „Ugy vélekedhetünk azért, hogy ezen névben Siter, vagyon a' Venus' ezen egyik nevének nyoma: Siderea, vagy pedig Citherea. Siderea deákul épen az, a' mi zsidóul A-

stara, vagy Aster csillag.“ stb stb. E’ tekintély’ nyomán vidékünk maig is azon hiedelemben él, hogy a’ siteri templom’ elpusztultaknak vélt föstményei valósággal syro-phoeniciai vallás’ ereklýei voltak; holott az állalam és nevezett társam által ujolag napfényre került föstmények’ nyomán teljes meggyőződéssel lehet állítani: mikép e’ templomban mutatkozhattott minden képek, melyek talán még fél század előtt a’ templom’ egyéb részeit is boríthatták, nem egyebek mint keresztyén ábrázolatok, ’s thammuzi célzatoknak csak a’ tudós szerző’ nagyszerű tévedéséből kereszteltettek. Igaz, hogy mi ajtó melletti képet, bár az illetők’ méltánylandó engedékenységből teljes bontásra fölszabadítva levén, és így a’ templomnak e’ részét is megvizsgálhatván, nem találtunk, ’s nem különösen olyat, mely márványkövön ezékieli siratást láttatott volna, és így megengedjük, hogy Hunyadi oly képről tesz itt említést, mely azótai épületjavítások által teljesen megsemmisítettett: de minden okunk van ezen talán kienyészett képet is valamely a’ többivel sorozatos martyrologiumi jelenetnek tartani; annyival inkább, mivel a’ több meglevő képek gyps-alapra levén föstve, ezen alap több helyen a’ művész’ kénye-szerint marmorirozottnak mutatkozik, ’s fölületes megtekintésre könnyen márványtáblának vétethetik. Hozzájárul, hogy a’ most föltűnt festmények’ legnagyobb része az első bemeszeltetés óta háborítlanul nyugodott, és így Hunyadi minden esetre csak igen csekély töredékeket láthata; a’ töredékesség pedig tárt kapu a’ tévelygő hypothesisekre. — Azt sem foghatók meg: mikép lehete a’ siteri templomnak, mely tökéletesen keresztyén egyház alkatu, már formájából Hunyadi szerint pogány templomra okoskodni? — Sőt eredetileg, mint a’ szájhagyomány is tartja, ’s alaprajza’ vétetésével a’ tek. társaság is meg fog győződni, nem más lehete az, mint a’ Xlik század óta virágzó nagyváradi székesegyház’ fárájához tartozó erdei kápolnácska, mely köré később egész falu telepedett, csalogatva a’ hely’ kiességén kívül a’ készen talált egyházacska által is. — Ha némelly semitai hangzatuaknak látszó helyeink’ nevét csakugyan utóbb sem lehetne saját nyelvünkéből vagy az indigena népekből kimagyaráznunk, vagy történeti alapokra vinnünk vissza, és így irántok a’ semitai nyelvhez kellene folyamodnunk: még akkor sem szabadna oly könnyeden egyenesen a’ syrophoeniciai pogány szakra egy salto mortaléval szökkennünk vissza, — átgörva az itt önként ajánlkozó sokkal közelebbi ’s természetesb, és ezen vidéken csakugyan nem kevés nyomokat hagyott honi izmaeliták’ epocháját.

Végezetre azt is meg kell jegyeznem, hogy a’ Siterhez egy órányira Berettyó parton fekvő H o d o s falucsának temp-

loma is, melyet visszajövet hasonlóan megszemléltünk, tele van a' mézszerűek alatt a' siteri igen szép főstményeknél ugyan sokkal csekélyebb művészetű, de még talán épebben fentartott 's nagyobb számú frescoképekkel, melyek felől, csak pár perczre terjedhetvén ottani mulatásunk, 's a' falat csak pár tenyérnyire lehetvén időnk megbontani, részletesb tudósítást most nem adhatok; de a' melyek nemkülönbön pártolás után esdeklenek, 's talán a' siteriekkel együtt volnának a' tek. társaság által — a' két hely' közelsége is úgy hozván magával — kezelendők; — annyiaval inkább, mivel a' hodosi ref. gyülekezet szándékozván egyházát jövő nyáron merőben megújíttatni, a' régiség' ezen ereklýéi azontul reánk nézve örökre el fognának veszni.

A' tudósító tag' buzgósağa köszönettel vétetvén, e' fi-gyelemre méltó ügyben alapító és igazg. tag gróf Vay Ábrahám úr ő excja a' szükséges másolások' és alaprajzok' kinyerése végett megkerestetni rendeltetett.

XX. Előterjesztetett Gyurikovic György ltól a' Pozsony vármegyében találtató nemzeti műemlékekről harmadik tudósítása, mely egész terjedelmében közöltetik:

Azon nagyszerű emlékek közt, melyek Pozsony vgyében teljes joggal foglalnak első helyt, méltán kiemelendő három sírkő, a' szolocsniczai cath. templomban, mely ámbár észre nem vétetett eddigelé honi geographusaink által, mint-hogy a' falu az országuttól igen távol esik, mégis mint történeti és technikai emlék egyaránt igen fontos és nevezetes.

Szolocsnicza, Széleskút, Breitenbrunn, tót falu, Pozsony vmegye' hegyen túli járásában a' detrekői urodalomhoz 's igy herczeg Pálffy Antalhoz mint földesurhoz tartozván, fekszik Detrekő-Váraljához délre egy negyed, Rohrbachhoz fél órányira, a' Kárpát hegyek' nyugati tövében, a' legregényesebb vidéken; kelet felé a' helység fölött függő magas, és kies sűrű birkes erdőkkel benőtt Rochstun hegye' csúcsával, nyugatra Búr nevű, vadakkal bővelkedő, fenyves erdővel 's termékeny rétekkel környezve.

Az említett nagyszerű emlékek találtnak a' catholicus parochialis templomban; ezek pedig Balassa Menyhért és Zrínyi Ilona' köszobrai, és Petron János' sírköve. Ugy hiszem, néhány szó azoknak nevezetességét közelebből világosítandja föl.

Balassa Menyhért' (Melchior Balassa de Gyarmath) sírköve a' templom' nyugati falához van illesztve, egy oldal-bejárásnak jobb oldalán.

Készült ez sima vörös márványkőből 's a' kőfaragás' mesterségének valódi remeke. Rajta egy életnagyságu, mellpánczélos, sisakos, szakállas, bajuszos lovag hősi alak látszik,